ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբ., կէս տարվանը 6 րուբ.: Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թղթակցութիւնները գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Նամակներ ուղարկել Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Բաժանորդագրութիւն ընդունվում է ամեն ժամանակ:

Յայտարարութիւնների համար վճարվում են իւրաքանչիւր տողին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բիսմարկը և Գլադստոն.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նորքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Թղթակցութիւններ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Լազարեան ճեմարանի առիթով.

ԲԻՍՄԱՐԿԸ ԵՒ ԳԼԱԴՍՏՈՆ

—

Բիսմարկը և Գլադստոն. Գլադստոնեան խաղաղասիրութիւնը [illegible]

[illegible] (арендуетъ) [illegible] (право аренды) [illegible]

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ՔԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԼԱԶԱՐԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԱՌԻԹՈՎ

—

Ներսէսեան Լազարեանց առանց 1815 թ. [illegible]

[illegible] 1872 թ. [illegible] 126-րդ [illegible] 1866 [illegible] quasi [illegible]

[illegible] 1872 թ. Լ. ճեմ. [illegible] 59-րդ [illegible] «эти предметы и т. д. [illegible] преподаются наравнѣ со всѣми предметами гимназическаго курса въ классное время».

[illegible]

Մենք փոքր ինչ խօսեց՞ կը լինենք „Մեղուի" բաղդաբաղդեալից և չենք պահանջի, որ նա „չոր" և „խեղճից վեր" դատողութիւններ չը տայ. այդ թէյն կը տանք մեզ առաջարկել դրան մի հարկաւոր հարց՝ — ի՞նչ պատճառութեան վրա է նա խօսում. եթէ նա ի նկատի ունի այն պատճառութիւնը, որ ծանօթ է ամեն մէկին — տարապէկի մեղադրանքը, այդ պատճառութիւնը ցոյց է տալիս, որ տղաները և գիւղերը միշտ եղել են երբեմն հակառակ հաւատացութիւններ բաղդադիցին տարրեր հայեացքներով և անհեթեթութեանց. նրանց մէջ եղած զանազանութիւնը ամենաշատը կերպով երեւում է ներկայումս. եթէ չը փոխենալ ձանձրացնել «Մշակի» ընթերցողներին, մենք պատմէ կարողանայինք այդ զանազանութիւնը պատմական փաստերով: Այնու ամենայնիւ, եթէ հարկաւոր լինի այդ — պատրաստ ենք: Աւելի հաւանական է, որ «Մեղուի» բաղդաբաղդեալը հիմնել է մի ուրիշ, գուցէ «Մեղուի» խմբագրատան մէջ պատահողից պատճառութեան վրա: Մենք դրա դէմ հակառակելու ոչինչ չունենք:

Այդ պատճառութիւնը արդէն լաւ յայտնի է հայ հասարակութեանը. եթէ նրան չուզէ, նա գուցէ տղաների և գիւղերի ծառայելը դուրս բերի թէհրանից կամ Խորասանից:

Մոսկվա. Ա. Դ...եանց

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Լրագիրները յայտնում են որ այն լուրը թէ իբր թէ Կիրասլին հողը խանգարել է. Մոսկվայի տուրք Ջրիմեան ենթարկուած չը կայ եւ մի քանիսը Կիրասլին ոչնչանում:

—

«Новое Время» լրագիրը հաղորդում է որ Նորխտունի գործն են Ս. Պետերբուրգում երեք գաղտնի տպարաններ:

—

Ս. Պետերբուրգում լինում են այժմ ժողովրդական դատախազութիւններ ամեն տեսակ հարցերի վրա: «Голосъ» լրագրի խմբագրին նոյնչով այդ դատախազութիւնները մեծ աջողութիւն ունեն:

—

Նիկոլայ Ռուբինշտէյնի մահից յետոյ Մոսկվայի երաժշտական դպրոցի (կոնսերվատորիայի) դիրեկտոր հրաւիրւած է Բալակիրեւը:

—

Ռոստովի մէջ ժողովրդի այն մասը, որին անուանում են անտառական և որի մասին հաւատացած էին թէ մի քանի տարի առաջ կամբ հաւատներից անցել էր առաւօտեան եկեղեցին, նոր կայսրին երդում տալու ժամանակ երկին ներկայացան գիւղ չէին կամենում եկեղեցին. կամենում քահանաները չուզեցին երդմնեցնել ժողովրդին առանց որ իրաւունք չունեն առաւօտեան կամենում եկեղեցում երդմնեցնել: Բայց տեղական պնդում էր որ ինքն կամենում կրօնի է պատկանում: Այն ժամանակ փարչութիւնը Բողյ տալով ժողովրդին երդում տալ հրապարակական տեղերում կամենում քահանաների ձեռքով: Երբ երդմնեցրին տասնեակներին առաջարկութիւն տալ իրանց երդման մասին, նրանք հրաժարվեցին ձեռք քաշել, ասելով թէ թղթից չեն են փախչում այն որից երբ առաջ խնամոյա. թէ ինչ են առաջարկում, բառաջարկեցին կամենում եկեղեցուց դէպի առաւօտեան եկեղեցի անցնելը. «Порядокъ» ասեկոսվում է որ Ռոստովի գիւղացիները վերջին ժամանակները այնքան փախչեցան էին թղթից և առաջարկութիւնից, որ մինչև անգամ հրաժարվում էին փառքից իրանց անունով եղած փողերի բաժանելուց. միայն թէ ազատ լինեն թղթի վրա ձեռք քաշելու պարտաւորութիւնից:

—

Մեզ հաղորդում են որ Հաւլաբարի կէսմանոցում տուրք Գէորգ եկեղեցու գերեզմանում է մի փոքրիկ, խնամ չենութիւն, պահում պէտ, որտեղ տանում են մի քանի աշակերտներ: Այդ աշակերտների վրա նստած են մօտ 30 մանկահասակ երեխաներ 7—10 տարեկան: Այդ արարմունքի բանը գլխաւոր է ներկայացնում, ուսուցիչը մի արիստոս է, որ իր քահանայի հետ միասին կամ Թադէոսը մանկավարժ, անխնամ թողնում է խեղճ երեխաներին: Ուսանողները ասում են որ խօսում են փողոցում, որովհետեւ ուսումնարանը բան չունի: Խեղ այս մի բանի որ է չինութեան տեղը փակել է ուսումնարանը, բնակարանի առանձին փակն չը տանելու պատճառով:

—

Ցոգոաւ պրոնոցի, որ կինեվում է Թիֆլիսում հանգուցեալ կայսր Աղեքսանդր II-ի անունով, «Մշակի» խմբագրութեան մէջ ստացվեցան հետեւեալ նուիրատւութիւնները. Աշոտ և Մովսէս Կարգանովներ 100 ր., Աղեքսանդր Նիկիտիչ Թամամշեւ 50 ր., Գրիգոր և Անդրէաս Արծրունի 50 ր., «Մշակի» խմբագրութեան անդամներ 12 ր., Աղեքսանդր Հաշիեան 10 ր., Վ. Ղալամքարեան 10 ր., Մ. Տէր-Նիկողոսեան 10 ր., Յակոբ Բաղդասարեան 10 ր., Համբարձում Արաքելեանց 3 ր., Եսայի Դոլուխեան 15 ր., Մ. Գէորգեան 3 ր., Ստեփան Բաղրամեան 10 րուբլի. Ընդամենը առ այժմ 283 րուբլի. Ստորագրութիւնը շարունակվում է:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

—

Լրագիրները հաղորդում են հետեւեալ տեղեկութիւնները Ալբանիայի մէջ ծագած վերջին ապստամբութեան մասին: Ալբանիայի մէջ նորերումս ծագած ապստամբութիւնը, ինչպէս երեւում է, այժմ բաւական վտանգաւոր է Բ. Դրան համար: Մինչև այժմ ալբանացիները անհարգութիւններ էին գործում և ապստամբվում էին Բ. Դրան համար յարմար ժամանակներում, ամեն անգամ, երբ Թիւրքաց կառավարութիւնը հարկաւոր էր պահանջել իր անդորրութիւնը նրան ուղղված պահանջները չը կատարելու համար: Եթէ այժմեան ապստամբութիւնը այն սահմանագծի մօտ կատարվէր, որտեղ Բ. Դուռը գիտակցաբար պէտք է անէ զիջումներ, ամենքը կը մտածէին, որ այդ ապստամբութիւնը և Բ. Դրան պատերազմական պատրաստութիւնները մի կատակերգութիւն են Թիւրքաց զօրքերը յիշեալ սահմանագծի մօտ կենտրոնացնելու համար: Բայց ապստամբութիւնը սկսվել է Բոսնիայի և Չերնոգորիայի սահմանների մօտ և Պերզրին-Գոստիվարի զօրքերը, հենարանական ապստամբութեան տեղերի մօտ, հեռացել են յունական սահմաններից: Այդ մի ապացոյց է, որ ապստամբութիւնը շինծու չէ և ուղղված է Բ. Դրան դէմ:

Ապստամբութեան բուն նպատակը յայտնի չէ: Կարելի է ենթադրել, որ ապստամբները ձգտում են ազգային հարկային ինքնավարութիւն ստանալ: Եթէ ապստամբները ցանկանային այնպիսի մի ինքնավարութիւն ստանալ, որ գոյութիւն ունի Արեւելեան-Ռումելիայի մէջ, այն ժամանակ նրանց հարկաւոր չէր լինի զէնքի այժմ ձեռք բերել այն, ինչ որ Բ. Դուռը Բեռլինի դաշնագրի համաձայն պարտաւորվել է տալ նրանց համաձայնութեամբ: Այս դէպքում ալբանացիների համար աւելի ձեռնտու կը լինէր սպասել մինչև յոյն-թիւրքական վէճի վերջանալը և ապա խնդրել մեծ պետութիւններից, որ Ալբանիայի վերանորոգութիւնների խնդիրը Հայաստանի վերանորոգութիւնների խնդրի հետ միասին քննվէր: Ալբանացիների զինուորված ապստամբութիւնը կարելի է նրանով մեկնել, որ նրանք ցանկանում են տօտալ աւելին, քան թէ կարող էին ձեռք բերել խաղաղ ճանապարհով, Բեռլինի դաշնագրի համաձայն: Այնպէս թէ այնպէս Դերվիշ-փաշա պէտք է նշանաւոր պատերազմական գործողութիւններ կատարէ այնպիսի մի ժամանակ, երբ պէտք է ճնշէր յոյն-թիւրքական սահմանի վրա:

Շատ հաւանական է, որ այդ անգամ տաճկի տալ յունական կառավարութեանը մեծ պետութիւնների վերջին պահանջները և պնդել, որ Բեռլինի կոնֆերենցիայի ընդունած որոշումները կատարուի: Անշուշտ առաջարկած լուծումից երեւում է, որ այդ եւ Թիւրքութիւնը անհնար չէ. պետութիւնների գեսպանները միաձայն երկրորդ դաշնաբանութեան բաւական պատասխանել, կամենում գործը բաւական խստութեամբ կանգնել է, որ պետութիւնների ներկայացուցիչները անշուշտ են թողել նրա չը բերելուն այն մասը, որտեղ ալյունութիւն էր պարզվում Բ. Դրան խոստմունքի առաջ Յունաց յոյն ապստամբութեան գիծի վրա: Կարող է պատահել, որ այդ համաձայնը ասիլի կը տայ յունական կառավարութեանը դրական պատասխան չը տալ գեսպանների գործութեանը և այդպիսով բանակցութիւնները կարող են նորից երկարել և մինչև անգամ բոլորովին ընդհատվել:

Թիւրքաց կառավարութիւնը բաւական կը ժխտարանայ, եթէ նա աջողված լինի ճնշել ալբանական ապստամբութիւնը և մի և նոյն ժամանակ պատերազմել Յունաստանի հետ: Այդ հանգամանքը յայտնի է յունական կառավարութեանը, որ երևի հուշարարի նրանից օգուտ քաղել:

ՆԱՄԱԿ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Վան, մարտի 21

Եթէ մինչև անգամ եւրոպացին մի ծայր գոյ չունենար թէ Թիւրքիան ինքնիրեն Բարենորոգութեան և հաւասարութեան պէտք ունենալ է գործադրել, զարմանալ մի հասարակ. Փարթամութիւնը, լուսաւորութիւն և յառաջդիմութիւնը Թուրքիոյ աչքին այն են, ինչ որ բարբարոսութիւնը քրիստոնեայ եւրոպացոց և Աստուծոյ քահանայութիւնն՝ մահմետական կղերների (Շէյխ-ուլ-իսլամին). ինչպէս որ անհնար են զաւակութեան մէջ պարտէնները և կարգադրել. սոֆթայք (մոլլայի քանոնացը) և բարունեք (շէյխի փարգողներ). նոյնպէս անհնար է Թիւրքիոյ քաղաքական կարգութիւն հաստատել քաղաքակրթութեան և մարդկային յառաջդիմութեան ամենէն նուիրական և ամենէ սրբազան սկզբունք և տարրական գաղափարը: Եւ ի զուր է յուսալ թէ Թիւրքիա պիտի բարեկարգի. թէ հայաստանեայց վրա ազգաբար-

հայոց դրականութիւնը, պատմութիւնը և աշխարհագրութիւնը, տասնից որոնց ոչ մի այլ հարկ չունենալ տղայոյն ինքնաճանաչութեան գաղափարին. Հարկաւոր է միթէ մի լեզուի ուսումնասիրութիւնը առանց նրա գրականութեան: Գուշակենում ենք, ինչ որ անհնարին է Ներսիսեան, Գէորգեան և հայոց միւս ուսումնարաններում, միանգամայն հնարաւոր է Լ. ճեմարանի համար. վերոյիշեալ խորհրդակցութիւն նշանակվում է, որ Լ. ճեմարանում, որի ուսանողները հայերը կէս չափ փառապանութիւն էին պահանջում, հայոց լեզուն չը կայ. որ ճանաչել է միայն նրա չոր ու ցամաք կմախքը: Գուցէ է մեզ պատասխան լեզուով խօսել Լ. ճեմարանի վերատեսչութեամբ, բայց նա սաստիկ զգուշացուն է քողարկել հնարաւորութիւնը:

Ճեմարանի վերջին կանոնադրութեան հաստատութիւնից քիչ անցած, արդէն ինն տարի է թէ այդքան ժամանակամիջոցում չէր կարելի մոռանալ յէշեալ առարկաների դասաւանդութեան գիտնականական նպատակի մէջ և այդպէս էլ միշտ վերջանալ այդ վերջնական թերութիւնը. որ խորք նախազգուշում է Լ. ճեմարանի փառք առաջնորդ հայ հասարակութեան առաջ: Եթէ հայոց պատմութեան և աշխարհագրութեան դասաւանդութիւնը, ճեմարանից անխափան պատմանուրոյ, աշակերտներին հանդէպ, միանգամայն անկարող է նոյն վճռական ներծագել գրականութիւնը, երբ դրա իրաւունքը տրված է վերջին կանոնադրութեան 59-րդ յօդուածով որ կարդում ենք հետեւեալը: Учебный курсъ гимназическихъ классовъ Лазаревскаго Института составляютъ слѣдующіе предметы: 1) Законъ Божій, а) Православнаго вѣроисповѣданія б) Армяно-Григоріанскаго вѣроисповѣданія. 2. Русскій языкъ и Словесность

կան զ Նախագրի. մեծ նորանձեռութիւն չէ. բայց ինչ և իցէ. յետոյ բայերը. իր կարգին, խանգարում են, առանց մենենալու, յայտնի բան է, թէ հայոց եղանակներն ու ժամանակները ուրիշ ընդունելութիւն են համապատասխանում. այսինքն մեր անցեալ անկատարը նման է արդեաք Ֆրանսիացւոց Imparfait-ին, կամ ապառնի բաղդատականը Conditionnel է թէ Subjonctif և այլն. վերջին գատամներում պատմութիւնը, անհատական, համաձայնութիւն (Синтаксисъ) էլ առնում են, գաղափար ունեն բացայայտիչ և բացայայտեալի կամ յառաջացուցիչ և յառաջացեալի մասին. միով բանիւ, գուցէ տալ ընթերցողը. Լազարեան ճեմարանի աշակերտները բոլոր քերականութիւնը կլանում են, ուրեմն, որևէ կարդում ու հասկանում են մեր բնագիր հեղինակների երկասիրութիւնները. կրանք թէ այնպէս լինէր. բայց դժբաղդաբար այնպէս չէ, պարզենք մեր միտքը:

Դնենք թէ աշակերտները կարդում են, օրինակի համար, Եղիշէի երկրորդ յեղանակը, ուր պատմվում է թէ հայոց նախարարները այն է Յովսէփ, Սահակ, Մուշեղ, Եղիշէ, Արտաշէս և այլք Հայաստանի զանազան կողմերից, ես գիտեմ չէր առնում եմ երկրների անունները. Այրարատից, Տարօնից, Մամիկոնեանից, Բագրեւանդից, Տայքից, Տուրուբերանից, Բզնունեաց, Աղձնեաց, Ռշտունեաց և ուրիշ աշխարհներից—ժողովվել են այն ժամանակի Թագաւորանիստ Արտաշատ քաղաքը, որպէս զի հայոց նախարարների և ժողովրդեան հաւանութեամբ պատասխան գրեն Պարսից վէզրուհ Միհրներսեհի յանդուգն հրովարտակին: Այս հատուածը, բառ երկարիին, ոչինչ դժուարութիւն չէ բովանդակում իր մէջ և լեզուի քերականական ձեւերի և կանոնների տեսակէտ աշակերտը հեշտութեամբ կը թարգմանի

այս կատը թէ աշխարհաբար և թէ ռուսերէն. բայց եթէ, յանկարծ, դուք հարցնէք աշակերտից թէ՝ վերոյիշեալ պատմական իրողութիւնը որ դարում և ինչ ժամանակ տեղի ունեցաւ. Հայաստանում գաղափար ունի արդեաք նա այն ժամանակուայ Հայաստանի քաղաքական պարագայից մասին. անուն է Հայաստանի քաղաքի երկիր, ծանօթ է արդեաք երկրի աշխարհագրական դիրքի և բաժանմունքների հետ. ինչ բաներ են՝ Այրարատ, Տարօն, Մամիկոնեա, Բագրեւանդ, Բզնունիք, Տայք, Բասեն, Տուրուբերան, Աղձնիք, Ռշտունիք և միւս անունները. նահանգներ են թէ գաւառներ, քաղաքներ թէ գիւղեր. մանաւանդ էր Արտաշատ քաղաքը, նորա պատմական նշանակութիւնը. ինչ նշանակութիւն ունի ընդհանուր քրիստոնէութեան համար վարդանանց պատերազմը. աշակերտը հասկանում է արդեաք այս պատմական նշանաւոր պարագայից. նա լսել է որ 451 թուականին, մինչդեռ Քաղկեդոնի Աղեքսան գումարումը իր բոլոր ուժերն էր լարում կաթողիկեան դաւանութեան պաշտպանելու. Եւրոպայի քրիստոնէութիւնը Հոնաց Աթիլայ թագաւորից նոյն իսկ միջոցին, Արտաշատ գաւառի, Ավարայրի դաշտում քաջն Վարդան էր պաշտպանել հայր Սասանեանց դէմ և իր կորովը արեան գինով էր փրկում Քրիստոսի խաչը Ասիայում, վերջապէս ով է եղել Եղիշէն, խորենացին, ուրիշ ինչ հեղինակներ մենք ունենք V-րդ դարում. այս դարու նշանաւորութիւնը հայոց գրականութեան համար, որ կին ազգի և լեզուի ազգային ներքին զարգացման մեր գրականութիւնը. ինչու վերջինս հարուստ է յոյն պատմական և աստուածաբանական երկասիրութիւններով, այն ինչ բանաստեղծութիւնը, փիլիսոփայութիւնը, բնական և զանազան գիտութիւններ չը կարողացան խոր արմատանալ կին Հայ-

յաստանում, թէև առանձին փորձեր եղել էին. Այս և դոցա նման բաղմաթիւ հարցերին, դուք այնինչ պատասխան չէք կարող ստանալ Լ. ճեմարանի աշակերտներից. Նոցա այդպիսութիւնը այստեղ կատարեալ է. կարծում ենք թէ մենք հնամաշութեան դէմ չառ չէինք մեղանչի եթէ հրապարակապէս ասէինք թէ՝ հայկական Լազարեան ճեմարանի արդի աշակերտները ամենատարրական գաղափար անգամ չունեն ոչ հայոց պատմութեան, ոչ գրականութեան և ոչ էլ աշխարհագրութեան մասին. (խօսքս միայն գիմնազիական դասարանի աշակերտների մասին է): Նորա երբ կարդում են խորենացու պատմութիւնը և այնտեղից տեղեկանում են թէ՝ ի հնումն Հայաստան անունով մի երկիր է եղել, որին տիրում էին հայոց իշխաններ և թագաւորներ, այդ երկիրը իր թագաւորներով հանդերձ նոցա, աշակերտների աչքին երեւում են իբրեւ մի առասպելական нѣкоторое царство и нѣкіе цари-гарохи, որոնց մեր լինելը դրոյը զիտէ: Հարցնում ենք, ինչ խորհուրդ ունի այդպէս ընդունել և նորանոցի կարդալ մի հեղինակ, առանց մեկնելու նորա միջի պատմած հանգամանքների և իրերի տեղը, ժամանակը և այլն. կարդալ փոքր ինչ կամ առանց, հեղինակի մասի տեղեակ աշակերտների առաջ չը ստաւարել պատմական, գրականական և աշխարհագրական տեղեկութիւն: Ներսէս ճեմարանի գիմնազիական դասարաններում չէ ընդունված, իսկ եթէ ուսուցչի մարում երբեմն ծագի եւ այսպիսի գեղեցիկ ցանկութիւն, նա անզօր է իրագործելու այն, փառք զի.... ինչ. ժամանակը չէ ներում. ի՞նչպէս թէ ժամանակը. ուրեմն, շարաթական բանի դաս է նշանակված հայոց լեզուից իւրաքանչիւր դասատան համար, գուցէ հարցնի զարմացած ընթերցողը. ընդամենը երեք դաս. միայն. այո. ապա մեր ճեմարանի